

УДК 786.2 (075.80)

Туріна О. А., Каменська В. Ю.

**КУЛЬТУРА ФОРТЕПІАННОГО ВИКОНАВСТВА В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ
СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МУЗИЧНОЇ ШКОЛИ**

У статті аналізуються методологічні підходи вітчизняних та зарубіжних дослідників до вивчення феномена мелодичного слуху сучасного виконавця. Особливості розвитку мелодійного слуху вокаліста на заняттях з фортепіано.

Ключові слова: культура фортепіанного виконавства, музичні здібності, мелодичний слух, навчальний та концертний репертуар.

Тенденції до професіоналізму позитивно впливають на становлення образної сфери людини-творця, підіймають планку культурної відповідальності та є дієвою складовою формуючого фактора в умовах становлення національних мистецьких шкіл в європейській культурі.

Актуальним завданням сучасної музичної педагогіки є виховання освіченої, компетентної творчої молоді, яке повинно базуватись на високих духовно-моральних та естетичних принципах мистецтва за національною ідеєю. Дослідження цих тенденцій є актуальними та перспективними.

Серед основних культурно-мистецьких проблем в Україні ХХІ ст. є рівень музичної культури. Пропонуємо зазначити, що образними виразниками суспільства є визначні культурні об'єкти – шедевр мистецтва, творчість митця, музичний інструмент, музичний репертуар та багато іншого. Першоосновою музичної культури є мелодія (її складова – фраза, яка проходить через художнє інтонування, що, в свою чергу, спирається на фізіологічну здатність музиканта до аналізу, застосовуючи мелодичний слух).

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури та власного педагогічного досвіду авторів сформулювати основні шляхи формування мелодичного слуху студентів-вокалістів на уроках фортепіано.

Аналізуючи наукову літературу нами виявлено, що поняття мелодичного слуху найчастіше тлумачать як чистоту інтонування, точність сприйняття й відтворення звуковисотних співвідношень (ці питання досліджували О. Олексюк, А. Каузова, Г. Ципін та ін.). Однак розуміння інтонування є досить багатограним і відрізняється від інтонації. У світовій праці “Музична форма як процес” під інтонуванням Б. Асаф'єв розуміє процесуальність у музиці. З цього погляду, мелодичний слух нас цікавить як “уявне інтонаційне здійснення (тобто процесуальність)” того або іншого музичного твору [1, с. 147].

Зауважимо, що мелодичний слух – це вміння сприймати та відтворювати мелодію. Це емоційна задіяність до процесу інтонування, під час якого відбувається “самоінтонування”, або відтворення авторського “інтонування”. Мелодичний слух є одним з основних факторів розкриття емоційно-психологічної сутності викладеної музичної думки, у вираженні змісту, і, в кінцевому результаті, у досягненні “авторської позиції”.

Кристалізація мелодичного слуху відбувається під час роботи над музичною інтонацією. Наприклад, досліджуючи музику Л. ван Бетховена (Квартет, ор. 135), Р. Клуге писав: “Мелодично імітується підйом голосу при запитальній інтонації і хід голосу вниз при стверджувальній. Логічний акцент на *mi*b припадає на мелодичну вершину та збігається з метричним акцентом такту. Ці ознаки мови звучання, однак, входять до музики не у незмінному вигляді, але музично трансформуються. Підйом голосу в запитальній частині є хід на (зменшену!) кварту вгору, а спуск – у відповіді – на (чисту!) квінту вниз... Як відомо, в основі тематизму полягає інтонування записаних композитором

питання й відповіді: “Mub es sein? Es mub sein! Es mub sein!” [4; 6, с. 218].

Даний музичний приклад є художнім утіленням природного людського слуху в музичний мелодичний слух. Мовна інтонація стає музично-мелодичною інтонацією, що несе подвійне навантаження – як мовне (більш значеннєве), так і музичне мелодичне (більш емоційне). Подібно до такого музичного прикладу можна розглядати не тільки вокальні, але й фортепіанні твори.

Мелодичний слух інтенсивно формується у процесі емоційного збагнення – переживання горизонтальної частки музичної інтонації, проникнення до її експресивно-психологічної суті, а потім адекватного відтворення (голосом, або на інструменті) почутого в даній інтонації. Якщо відправною точкою мислення музиканта (здійюючи мелодичний слух) є усвідомлення інтонації через слухове відчуття.

Розвиток здатності мелодичного відчуття в навчальному процесі відбувається за двома напрямками: робота над музичною інтонацією, тобто осмислення – втілення “поздовжніх” інтонаційно-інтервальних осередків – музичних “слів” [2, с. 12-17] до сприйняття та відтворення мелодичного цілого.

Виховання здатності до мелодичного слухового відчуття проходить через усвідомлення інтонації як горизонтальної частки музики. А проникнення до її експресивно-психологічної суті й адекватне її відтворення – шлях розвитку не тільки слуху, але й виконавської майстерності. Основа його – в інтонуванні інтервалу, подібно до голосового подолання його напруженості, опірності (за Асаф’євим – у відчутті “вокальної вагомості” інтервалу [1, с. 220-221]).

Я. Фліер привчав студентів свого класу інтерпретувати у вокальній манері як мелодію, так і інші елементи фактури, “домагаючись відтворення на роялі звучань, максимально наближених до людського голосу” [2, с. 12-17].

Мелодичний слух поліпшується у процесі виконання кантиленної музики різних жанрів і стилів. Щоб співуче, емоційно та змістовно проінтонувати мелодію музиканту слід мати мелодичний слух. Саме цим і визначається формування-розвиток останнього в музично-виконавських професіях.

Наприклад, піаністичні засоби виразності (а відповідно і методи роботи) повинні бути спрямовані на подолання пунктирності звучання, створенню ілюзії безперервності, злитості мелодичного руху. Студент на цьому шляху набуває навички легато: плавне опускання пальців, що поєднують рухи руки, найтонші градації мікродинаміки, використання інтонаційних можливостей логіки та артикуляції. Але головне тут – удосконалення механізмів слуху на основі вокально-мовного досвіду: включення внутрішнього інтонування на всіх етапах роботи, реальне, “зовнішнє” оспівування окремих мелодичних зворотів, порівняння їх з мовними та вокальними фразами, використання вокальних навичок формування звуку. Таким чином, головна умова результативності такої роботи полягає в тому, що мелодичний малюнок повинні бути “пережиті” піаністом.

У цьому процесі педагогічної діяльності є напрям, пов’язаний з розвитком здібності мелодичного чуття, що виховує “горизонтальний слух” – уміння проникати слухом далеко вперед, відчувати будь-яку звукову мить у її взаємозв’язку з попередньою і наступною, поєднувати їх “арками” – близькими й далекими.

У процесі формування горизонтального мелодичного слуху та піаністичного вміння передання мелодичного цілого спрямовані різні методи роботи. Так, Е. Курт рекомендує, охопивши поглядом великий уривок мелодії, внутрішнім слухом уявити її цілісне звучання та по-виконавські намітити зв’язок на більшій відстані, “організувати великі хвилі руху”. Охоплення мелодії одним гармонічним відчуттям, нівелювання впливу тактової метрики та заміна її ритмом людського подиху – так виробляється рух мелодії “поверх метричних схем” [2, с. 12-17].

Одним із видів роботи в класі фортепіано є деталізована робота над фразами в

музичному творі. Вдосконалення мелодичного слуху зумовлюється загальною музично-слуховою діяльністю студента, ступенем її напруженості, динамізму та ініціативності при занятті фортепіанною грою. На наш погляд, найбільш повний “арсенал” прийомів і методів, що спонукають розвиток мелодичного слуху в студентів, представлений у роботах Г. Ципіна [4]. До них можуть належати наступні:

– програвання на інструменті мелодичного малюнку п'єси окремо від партії супроводу; підкреслене виразне інтонування одноголосної тематичної послідовності;

– відтворення мелодії на тлі фактурно-полегшеного, реконструйованого у вигляді гармонічної схеми акомпанементу;

– виконання на фортепіано окремо партії акомпанементу (звукового тла) з одночасним проспівуванням мелодії вголос або із проспівуванням мелодії про себе – активним внутрішньо-слуховим переживанням – осмислюванням її;

– рельєфне, укрупнене за звуком програвання мелодичного малюнку; одночасно – “підтекстовка” його динамічно полегшеним (майже на піанісимо) акомпанементом, пильне спостереження-простежування за тематичною “еволюцією” у даному творі, поступальним рухом мелосу по горизонталі; “інтонаційне розкриття музики як живої мови” [1, с. 234-235];

– максимально деталізоване фразування музичного твору, ретельне звукове “вироблення” і відточування мелодичної фрази.

На цій основі вище викладеного ми підкреслюємо, що мелодичний слух – одна з найважливіших складових комплексу музичних здібностей. А “правильне” інтонування на фортепіано дозволить розвинути потребу студента в точному інтонуванні власним голосом, а навички, набуті в класі фортепіано, допоможуть в роботі над вокальними творами.

Процес виховання мелодичного слуху включає й розвиток навичок слухового вищлювання мелодії з контексту, вироблення піаністичних умінь диференційовано, виразно виконувати мелодію в гармонічній тканині або оточенні інших голосів-уміння “відтворити червону нитку мелодії” [3, с. 53]. Цьому слугує виявлення динамічних, артикуляційних, ритмічних характеристик голосу та їх піаністична реалізація. В результаті вироблення стійкої слухової потреби - пошуку потрібного звучання.

Особливо підкреслимо, що сучасна навчальна практика потребує використання співаками теоретичних знань та практичних навичок для забезпечення сучасного рівня професіоналізму, зокрема розвиненого мелодійного слуху. Однією з умов у цьому процесі є оновлення ракурсу педагогічного фортепіанного репертуару. Безперечно велику увагу цій проблемі приділяли композитори-класики ще починаючи з XVIII ст. Значне місце займають і збірки та окремі твори українських композиторів: В. Косенка, М. Степаненка, Ю. Рожавської, Ж. Колодуба, Ю. Щуровського, Ю. Шевченка та ін. Якщо твори мають в основі український мелос та мелодійний колорит, має місце і формування мелодійного слуху українського виконавця [5].

Таким чином, у центрі уваги сучасної держави знаходяться питання професіоналізації освіти, зокрема виховання підростаючого покоління, яке в майбутньому буде визначати прогрес у галузі науки, культури, мистецтва та розвитку суспільства в цілому. Загальновідомим є той факт, що естетичне виховання засобами музичного мистецтва – це система дій, спрямованих на створення і вдосконалення в людині здібностей сприймати, тонко відчувати, цінувати прекрасне і відтворювати його в повсякденному бутті. Підкреслимо, що українська музика, маючи єдину образну пісенну природу, породжує реальні передумови для створення цілісної системи музично-естетичного виховання, зокрема формування мелодійного слуху, завдяки якому створюються унікальні умови для розбудови культури фортепіанного виконавства в мистецькому середовищі сучасної України.

Використана література:

1. Асаф'єв Б. В. Музыкальная форма как процесс / Б. В. Асаф'єв. – Ленинград : Музыка, 1971. – 376 с.
2. Каменська В. Ю. Фортепіано (комплексний розвиток музичних здібностей) : навчальний посібник для студентів ВНЗ / В. Ю. Каменська. – Київ : КНУКІМ, 2006. – 97 с.
3. Метнер Н. К. Повседневная работа пианиста и композитора / Н. К. Метнер. – Москва : Музыка, 1979. – 69 с.
4. Цыпин Г. М. Развитие слуха и чувства ритма у учащихся фортепианного класса / Г. М. Цыпин // Музыкальное развитие учащихся. Музыкальное развитие. Вопросы теории и методики фортепианного обучения : сб. трудов / ред. И. Кулясов. – Москва : МГПИ, 1973. – 184 с.
5. Харнонкурт Н. Музыка як мова звуків : шлях до нового розуміння музики / Ніколаус Харнонкурт ; [пер. з нім. Г. Куркова]. – Суми : Собор, 2002. – 184 с.
6. Kluge R. Der schwer gefaste Entshius. Uber eine Verbindung iogener, logogener und misikogener Elemente in Beethoven op. 135 / R. Kluge // Beitrage zur Musikwissenschaft. – 1984. – № 3-4. – S. 225.

References:

1. Asaf'ev B. V. Muzykal'naya forma kak protsess / B. V. Asaf'ev. – L. : Muzyka, 1971. – 376 s.
2. Kamens'ka V. Yu. Fortepiano (kompleksnyy rozvytok muzychnykh zdibnostey) : navchal'nyy posibnyk dlya studentiv VNZ / V. Yu. Kamens'ka. – K. : KNUKIM, 2006. – 97 s.
3. Metner N. K. Povsednevnyaya rabota pyanysta y kompozytora / N. K. Metner. – M. : Muzyka, 1979. – 69 s.
4. Tsyryn H. M. Razvytye slukha y chuvstva rytma u uchashchykhsya fortepyannoho klassa / H. M. Tsyryn // Muzykal'noe razvytye uchashchykhsya. Muzykal'noe razvytye. Voprosy teoryy y metodyky fortepyannoho obucheniya : sb. trudov / Red. Y. Kulyasov. – M. : MHPY, 1973. – 184 s.
5. Kharnonkurt N. Muzyka yak mova zvukiv : shlyakh do novoho rozuminnya muzyky / Nikolaus Kharnonkurt ; [per. z nim. H. Kurkova]. – Sumy : Sobor, 2002. – 184 s.
6. Kluge R. Der schwer gefaste Entshius. Uber eine Verbindung iogener, logogener und misikogener Elemente in Beethoven op. 135 / R. Kluge // Beitrage zur Musikwissenschaft. – 1984. – # 3-4. – S. 225.

Турина Е. А., Каменская В. Ю. Культура фортепианного исполнительства в контексте тенденций становления профессиональной музыкальной школы.

В статье анализируются методологические подходы отечественных и зарубежных исследователей к изучению феномена мелодичного слуха современного исполнителя. Особенности развития мелодического слуха вокалиста на занятиях по фортепиано.

Ключевые слова: культура фортепианного исполнительства, музыкальные способности, мелодичный слух, учебный и концертный репертуар.

Turina O. A., Kamenska V. Yu. Culture piano performance trends in the context of becoming a professional music school.

This article analyzes the methodological approaches of native and foreign researchers to study the phenomenon of hearing melodic contemporary artist. Features of melodic vocals hearing on piano lessons.

Keywords: culture of piano performance, musical talent, melodic ear, educational and concert repertoire.